

www.jollibread.com

© 2003, Gemma Pasqual i Escrivà

© D'aquesta edició:

2019, Santillana Infantil y Juvenil, S. L. i Edicions Voramar, S. A.

València, 44. 46210 Picanya (València)

Telèfon: 96 159 43 90

ISBN: 978-84-16666-29-4

Depòsit legal: M-39.611-2015

Printed in Spain

Quarta edició: novembre de 2019

Directora de la col·lecció:

Maite Malagón

Editora executiva:

Yolanda Caja

Direcció d'art:

José Crespo i Rosa Marín

Projecte gràfic:

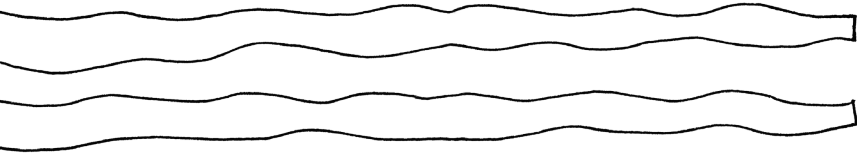
Marisol del Burgo, Rubén Chumillas, Rosa Marín, Julia Ortega

i Álvaro Recuenco

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser feta amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions que estableix la llei. Contacteu amb CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

L'ÚLTIM VAIXELL

Gemma
Pasqual i Escrivá

jolibre

*En memòria
dels meus avis,
Lluís «el Nap»
i Pere «Barraca»,
derrotats però no vençuts*

*En homenatge a totes les dones que van resistir
i combatre estoicament el menyspreu i l'opressió
de la dictadura franquista.*

*Vull donar les gràcies a Reme i a Florián, per la
seua lluita per la llibertat i pel coratge que posen a l'hora
d'explicar-ho. A Lola i a Manolo, per regalar-me
la seua memòria. A la Lliber, per deixar-me el seu
meravellós nom. I a la Montserrat Roig, al Joan Sales,
a l'Alfons Cervera, a la Dulce Chacón, a la Fernanda
Romeu Alfaro, i tants altres escriptors i escriptores
que amb la seua tasca lluiten per recuperar la memòria
històrica.*

A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,
de classe baixa i nació oprimida.
I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel.

MARIA-MERCÈ MARÇAL

Plaza del Caudillo (Ciutat de València),
20 de novembre de 1975

El sol lluia amb força, il·luminava radiant la plaça. Tot i això, la tardor era poderosa i feia l'ullet a l'hivern. Un vent gèlid, silenciós i constant impedia gaudir d'aquell estrany però anhelat i feliç dia. La Llibertat es va mirar en els vidres d'un aparador. Es trobava gran. No li pesaven els anys sinó l'experiència. No debades tenia ja més de mig segle de vida. Una vida intensa, plena de lluita i penalitats. Així i tot trobava que aquell abric roig de llana amb botons daurats l'afavoria, encara que feia fred no se'l podia cordar, per més que ho intentara. S'havia engreixat una mica, més del compte, potser eren les hormones. Però li agradava el color, era alegre, irreverent, escaient per a l'ocasió. Vermell, com la sang revolucionària que li corria per les venes.

13

De sobte, un estrèpit la va treure dels seus pensaments. Al llit del riu, les bateries d'artilleria, des d'abans de sortir el sol, havien començat a disparar les salves d'ordenança, cada quart d'hora es repetien sense parar. Aquest soroll la molestava profundament. La revoltava haver de suportar tot aquest cerimonial. Si s'ha mort, que l'enterren. Tots

hem de morir algun dia. Sort havia tingut ell de morir de vell al llit. Potser havia tingut una llarga agonia. També podia ser que no s'haguera assabentat de tots els intents dels seus afectes per mantenir-lo amb vida, que estiguera tan drogat que no patira. A la Llibertat tant li feien els detalls. El fet cert és que era mort i ben mort. Per moltes misses que li cantaren no ressuscitaria. Tindria un bon soterrament, al final de la seua llarga i cruel vida, i la seua família tindria una tomba monumental on posar-li flors i plorar-lo, la mateixa tomba que havia costat la vida a tants presoners en construir-la. Tot el contrari de les seues víctimes, a moltes de les quals va segar la vida molt joves. Altres estan desaparegudes, soterrades en les cunetes dels camins, en fosses comunes o en llocs recòndits dels quals les famílies no han tingut mai notícia.

Però no volia posar-se pedres al fetge, portava trenta-sis anys esperant aquell dia. Es va mirar al vidre d'un altre aparador. Feia ulleres. No les havia tapades suficientment amb el maquillatge. Tampoc se n'havia volgut posar massa, no fóra cas que semblara el que no era. No era estrany, portava dreta des de les cinc de la matinalda. Després d'assabentar-se de la notícia no havia pogut aclucar l'ull. Va somriure. Però un altre fet desagradable la va treure dels seus pensaments. Hi havia un munt de gent fent cua per posar flors a l'estàtua, aquell monument eqüestre que mostrava el dictador fort dalt d'un cavall, aquell monument dit popularment el burro i l'haca. A aquests pocavergonyes se'ls havia acabat la mina. No creurien ni per pensaments que tot anava a continuar

igual. Potser eren tan innocents que s'havien cregut que tot estava lligat i ben lligat. I que l'ordre establert continuaria ferm, impassible fins a l'infinít dels dies. Bé sabia la Llibertat que no era així. Malgrat la incertesa de la gent. Tot estava pactat. Era el principi del final. El silenci tenia els dies comptats.

16

«Hay que sembrar el terror, hay que dejar sensación de dominio eliminando sin escrúpulos ni vacilación a todos los que no piensan como nosotros.»

GENERAL MOLA (19 de juliol de 1936)

Ciutat de València, 27 de març de 1939

La primavera del 1939 no va portar més que tristesa i desolació. El sol no tornaria a lluir lliure fins quaranta anys després, els ocells restarien en gàbies i les flors moririen pansides en luxosos gerros. Era l'origen d'una nova era sense principis, era el crepuscle de la llibertat.

17

El pis de la Gran Via, la casa familiar, va resultar massa gran per a les dues dones soles, eren incapaces d'omplir els buits que havien deixat els seus éssers estimats, tot i que elles ho assajaven cada dia, vestint de quotidianitat els matins i de records les nits. A penes sense mobles, la fam i la necessitat les havia obligades a vendre's tot el que tenien de valor. Intentaven sobreviure i vèncer les dificultats, desitjant que aquell malson cessara. L'àvia i la néta es feien companyia i tenien cura l'una de l'altra, amb l'esperança que la guerra acabaria prompte. Anhelant un desenllaç feliç.

La Llibertat va córrer a rebre son pare en sentir que s'obria la porta. Se li va llançar als braços i li va omplir la cara de besos. Ell se la mirava, la seua filleta havia crescut molt des de l'última vegada, ara feia quasi dos mesos,

quan la va deixar plorant davant la tomba de sa mare. Estava feta una dona, els seus ulls grans del color de les castanyes ressaltaven encara més immensos, a mesura que la cara se li feia més angulosa i els ossos els deixaven entreveure per una capa cada vegada més fina i transparent de pell. Estava prima com una canya, malgrat tots els seus intents per pal·liar-li els efectes de la guerra, també a ella l'horror li havia passat factura. No va poder estalviar-li el dolor ni la gana.

18 —Estàs de permís? Quants dies t'han donat? Has portat alguna cosa per menjar? —li preguntava contenta, mentre li descarregava el sac i l'escodrinava, sense deixar-lo explicar-se. L'àvia, a distància, observava l'es-cena amb el rostre seriós.

El pare la va mirar i va assentir amb el cap, semblava una mena de senyal que només ells dos entenien. La Llibertat es va adonar que alguna cosa molt grossa ocorria.

—Que passa res?

—Heu de marxar. Demà mateix arribaran Casado i els *juntistas* per pactar la rendició de la ciutat. No podem deixar passar ni un minut més.

—Hem perdut la guerra? —va preguntar entre sanglots la Llibertat.

—Sí, és qüestió de dies, o tal vegada hores, que els feixistes proclamen la victòria.

—No podem abandonar! Defensarem la ciutat! Tal com deia l'avi: mentre hi ha vida, hi ha esperança. Resistirem!

En sentir les paraules de la néta, l'àvia no va poder evitar les llàgrimes, es va amagar el rostre entre les mans.

—No. Tu i l'àvia marxeu cap a Mèxic. Heu d'agafar un vaixell que sortirà del port d'Alacant. Feu les maletes, no podem perdre més temps.

—I tu, no véns?

La Llibertat va quedar petrificada davant aquella inesperada sorpresa.

—Jo encara tinc coses a fer, ens han derrotat però no ens han vençut, ens tornarem a reorganitzar a les muntanyes. De segur que hi ha una resposta internacional.

—Ni pensar-hi, jo no me'n vaig d'aquí sense tu!

—Fes cas de ton pare, ara no és hora de discutir —va intercedir l'àvia, dolça com sempre, però eficaç a l'hora de convèncer la néta.

No és fàcil encabir tota una vida en una maleta, és difícil i dolorós deixar enrere tota una vida que a penes acabava de començar. Les instruccions del pare van ser exactes i concises, només podien agafar el que era estrictament necessari per a sobreviure, i per tant, no calien els llibres, ni les fotografies, ni els records que no es pogueren dur a la memòria. Tot i això, la Llibertat va amagar a les butxaques de l'abric una foto que es van fer tots cinc, un llibre de poemes i el penjoll en forma de cor que li va regalar sa mare quan va complir disset anys. Feia a penes mig any i ja semblava tota una eternitat.

Les poques joies que els quedaven i els diners, els portaven amagats entre les calcetes. Se sentia estranya, però el pare i l'àvia sabien molt bé el que feien. Havia ar-

ribat el moment d'abandonar la casa, tancar la porta i no mirar enrere. Sense voler, una llàgrima li va rodolar per la galta, no tenia permís la molt traïdora per deixar-se veure. Tot era massa dolorós perquè poguera dissimular. Però ella ja sabia que no era el dia més trist de la seua vida, això mateix va pensar quan van rebre un telegrama que anunciava la mort de l'avi al front. Es va equivocar, aquesta tristesa infinita va ser superada a penes dos mesos més tard, quan les bombes feixistes van fer desaparèixer la seua mare.

20

Discretament es va eixugar la llàgrima delatora amb el mocador, però de seguida una altra li va banyar l'altra galta. El pare se'n va adonar i la va abraçar amb força.

—No plores, bonica, només són unes vacances. De segur que abans que te'n pugues adonar ja has tornat.

Ella l'escoltava però no el sentia. S'encantava en el seu rostre, trist, marcat per la guerra. No es creia les seues paraules, perquè ell mateix no se les creia, era una fantasia molt bella, un conte molt bonic, per a infants, però ella ja era massa gran per a empassar-se'l. Tot i això va dibuixar un somriure.

L'àvia va rodar la clau amb determinació, li va agafar la mà ben fort i la va empènyer escales avall. El pare les va seguir. Ella mirava l'àvia, i en els seus ulls endevinava la ràbia continguda, la tristesa, la desolació. No era just que a la seua edat haguera de començar una nova vida, tota sola, sense el seu estimat company, sense la seua estimada filla, no era just que haguera d'arrossegar el carro una altra vegada. Ho feia per la néta; perquè, si no, s'hau-

ria quedat a defensar sa casa fins que la tragueren d'allà amb els peus per davant.

—Mercè!

Era la veu de la portera que entre sanglots cridava l'àvia.

—Te n'anaves sense dir-me res?

—Ja saps que m'agraden molt poc els acomiadaments.

L'àvia reprimia les llàgrimes mentre abraçava l'amiga. Totes dues havien nascut en aquell edifici vell i senyorial de la Gran Via, totes dues pensaven que allí moririen, totes dues estaven equivocades.

21

—Pren, us he torrat uns quants moniatos i quatre creïlles, per enganyar el cos.

—No cal, a tu et faran més falta que a nosaltres.

—La meua panxa ja és gata vella, amb poc s'acontenta. De tota manera, tant me fa!, ja no em queda res a perdre, la guerra se m'ha emportat el fill i el marit. Agafaho, és per a la xiqueta.

La senyora Vicenta es trobava sola al món. Va passar de tenir-ho tot a no tenir res; és per això que ara feia de portera de l'edifici. No hi havia diners per a les viudes; almenys d'aquesta manera es guanyava un jornal.

—Vine amb nosaltres!

—No puc abandonar la porteria.

—Què dius ara?

—Aquesta és ma casa, d'aquí no em mourà ningú.

Les paraules contundents i emotives de la senyora Vicenta els van commoure, però no quedava temps per a les emocions. L'exèrcit feixista avançava cap a la ciutat

de València. El pare els havia explicat el que passava a les guerrilleres, a les companyes i a les filles del rojos, tal com les anomenaven els colpistes, les dones republicanes eren rapades, torturades i empresonades. És per això que havien de marxar cap a l'exili. Havia triat la ciutat de Mèxic, ja que a Europa els tambors de guerra ressonaven cada vegada més fort.

22

Van pujar tots tres en un cotxe negre i van enfilejar cap a les terres del sud, cap a Alacant. Allí les esperava un vaixell que les duria cap a l'exili. El viatge es va fer molt llarg, les carreteres s'havien convertit en camins plens de clots i terra amuntegada, estaven en molt mal estat a causa dels tancs i de tota l'artilleria pesant que van haver de suportar. Feia fred. La Llibertat no gosava mirar per la finestra, no gosava encreuar la mirada amb els centenars de persones que feien el seu camí, bé que no en les mateixes condicions. Ella era una privilegiada. Era la filla d'un coronel de l'exèrcit de la República. Això li permetia anar còmoda. Era una privilegiada, dues persones vetllaven per ella: el pare i l'àvia. La gent fugia a peu, o en carros plens de gom a gom. Era un riu de gent. Dones, homes, nens i nenes, soldats, ferits, vells, del més gran al més petit portaven la derrota als ulls. El pare no deia res, només conduïa, tots tres restaven en silenci. Començava a manifestar-se el silenci que a poc a poc s'apoderaria de tot i de tothom.

Es va estirar al seient del darrere. Tenia moltes preguntes a fer, mil incògnites li rondaven pel cap, però no en volia parlar, parlar era acceptar la realitat, acceptar el

fet que anaven a separar-se, i això era massa difícil d'assumir. El pare va rompre el silenci.

—Teniu tots els papers en regla, us he aconseguit dos passaports expedits pel Consolat de Mèxic a Alacant, signats pel mateix cònsol Llorenç Carbonell. No són falsos, podeu estar tranquils.

L'àvia es va girar cap a la Llibertat, ella va fer com que dormia.

—Per nosaltres no patisques, ja ens espavilarem. Qui realment em preocupa ets tu. Això ja s'ha acabat. No veus tots aquests soldats com fugen de la crema? Per què no fas el mateix i vens amb nosaltres?

—No, no s'ha acabat, ens han derrotat però no ens han vençut. Com vols que plegue i abandone després de tot el que ens han fet? Per la memòria de l'Anna, la meua dona, la teua filla. Per la memòria del Josep, el teu home, el meu amic. Pel futur de la Llibertat, la teua néta, la meua filla. He de continuar lluitant.

En vista d'aquestes paraules tan emotives i plenes de raó, l'àvia no va tenir altre remei que assentir amb el cap i fer costat al seu gendre. Al seient del darrere una nena plorava en silenci, i per cada llàgrima amarga que s'empassava es feia el propòsit de no fer més retrets al pare, de fer-li cas, i acomiadar-lo amb el millor dels seus somriures, però eren propòsits massa elevats per a una nena de disset anys; tot i que la vida l'obligava a créixer ràpidament, mai s'és prou gran per a entendre totes les vileses d'una guerra.